

Чазак Даргазының ажил-албаны

Хайгаарал чөвүлелин тургузар

Ужуражылга цезинде.

Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол биле Енисей үлетпүр компаниязының чингине директору Руслан Байсаров «Кызыл-Курагино» демир-орук тудуунуң төлевилелин күүседиринге хайгаарал чөвүлелин тургузарының дугайында ууржулганы кылганнар.

Ол ужуражылга үезинде «Кызыл — Курагино» аразының демир-орук тудуунуң ажилчын айтырыгларын чугаалашкан. ЕҮК-түн чингине директору ылаптыг шилилге кылган соонда Тываже демир-орукту кылыр чингине

тудугжуну тып алган бис дээрзин дыңнаткан. Ол дээрже «Мостовик» эртем-бүдүрүлге каттыжышкыны болур, бүгү чуртка транспорт тудуун ук бүдүрүлге боттандырып келген.

Ужуражылгага «Мостовик» ЭБК-ның удуртукчузу Сергей Ксенженко база киришкен. Ол орукту тударының харысалгалыг болгаш солун ажилын чогумчалыг кылып доозар дээш компания бүгү күженишкннерин үндүрерин удуртукчу бүзүркен.

Ол ышкаш ужуражылга үезинде бо төлевилел талазы-биле Хайгаарал чөвүлелин тургузарын дугуржуп алганнар. Ооң составына регионун Чазаның, ЕҮК ХАН-ның төлээлери кирерлер. Хөй-ниити болгаш бойдус камгалаар органнарның төлээлекчилерин база аңаа кирирерин Тываның Баштыңы саналдан. Хайгаарал чөвүлели хөй-ниити контролюн болгаш төлевилелдин ажык-чарлыг болурун хандыраар деп талалар демдеглээннер. Ук чөвүлелди баштаарын Руслан Байсаров регионун удуртукчузунга саналдаан.

Орук тудуунга Тываның орук болгаш тудуг организацияларын хаара тударының дугайында айты-

рыгны чугаалашкан. Төлевилелге киржиринге беленин Тываның дыка хөй специалистери илереткен дээрзин Шолбан Кара-оол дыңнаткан. Ол тудугга тус черниң специалистерин калбаа-биле хаара тударының чугулазын Тываның Баштыңы база катал демдеглээн. Бо айтырыг талазы-биле мурнунда чардынган дугуржулгаларны күүседирин ЕҮК-түн баштыңы бүзүркен, Енисейниң үлетпүр компаниязы регионун социал сайзыралына улуг сонургалдыг, ынчангаш тус черниң кадрларын идепкейлиг хаара тудар дээрзин бүзүркен.

«Кызыл — Курагино» проектини аңгы-аңгы организациялар сонургал турар, оларның иштинде даштыкы күрүнелер. Ылаңгыя Кыдаттын ДАМО компаниязы, олар алдын тывыжыгга специализацияны эрткен. Олар Тываның турисчи бизнестин база сонургал, чингине директор Хуан Юлонг Тываның девискээринге турисчи объектилерни тударына сонургалдыгын чугаалаан. Ооң компаниязы Филиппиндерде, Африкада, Кыдатта, Моолда бодунуң бүдүрүлгелерин тургузуп алган ажилдап турар.

ТР-ниң албан-езузуунуң сайтызындан.

ҮШ ДАКПЫР ААС-КЕЖИК

• Үш ийистер — Кызыл кожуунда •

Апрель 12-де Кызыл кожууннуң чагырга кызынга Николай биле Наталья Зуйковтарның ийистерин кожууннуң хамааты байдал актылаңың бижилгелер килдизинге бүрүткөп, төрүткен херечилелдерин тыпсырынга тураскааткан а чараш, өөрүшкүлүг байырлал болуп эрткен.

ногаан пластик карточкаларын — СНИЛС-терни тутсуп берген. Оон аңгыда 200 чедир фото-чуруктары көрүп олурар электроннуг саналгалыг фоторамканы белек кылдыр боодал чечектер-биле кады тудускан. Чаштарның бичии

акызы Ромка база куруг артпаан, аңаа амданныг белек таварышкан.

Ие капиталының акшазы чыл санында өзүп турарын билир бис, кажан ону ажыглаар деп барганда, өг-бүлө ие капиталының улгадып, «хөөп» келген акша-хөреңгизин

алыр. Сертификат ээлери болганындан аңгыда, чаштарның ада-иези чер участогунуң ээлери болганнар. Оларның чурттап турары Каа-Хем суур чагыргазы Зуйковтарның өг-бүлезинге хуу бажың тудуп алыр черни үндүрүп бээрин шийтпирлээн. Ие капиталын ажыглаарының Дүрүмүнче киригген өскерилгелер езугаар сертификат ээлери өске тудуг организациялары хаара тутпайн, боттары бажың тудуп алыр арга эрткен чылдан тура тургустунган. Азы өскээр чугаалаарга, Николай биле Наталья Зуйковтар демги берген черинге уруглары 3 харлаптарга, боттары хуузуңда бажың тудуп алыр деп шийтпирлээр болза, ие капиталының акшазының чартыын тудугну эгелээрде алгаш, артканын 50 хуузуң — 6 ай соонда тудуг чоруп турарын бадыткаан документилер-биле ажыглап болурлар. Азы чурттап турар бажыңын улгаттыр тудуп алыр дээн болза, ие капиталын база ынчалдыр ажыглап болур.

Ниитизи-биле үш ийистерниң байырлалы онзагай чылыг-чымчак, чаптанчыг, өөрүшкүлүг байдалга болуп эрткен. Ынчанмайн канчаар, үш ийистер төрүттүнери кончук ховар таваржыр. Тывага бо сөөлгү чылдарда ийи дугаар ындыг аас-кежиктиг таварылга болганы ол. Чаштар байырлал үезинде көңүс одунмааннар. Микрофон дамчыштыр ыткыр чугааларны-даа, өөреникчилерниң концерт номерлериниң ыткыр хөгжүмүн-даа тоовайн, тамчыктыг удуп чытканнар. Чаштар уйгу үезинде кончук эки өзер деп чүве билдингир.

Надежда ЭРГЕП.

рның чаштары Артем, Даша бир ай бурунгаар өскүс хоорайга төрүттүнген. еге чаңгыс уруг безин черге, кайгамчык улуг аас-хары угда үш кижинеме-ирге, үш дакпыр байыр-олуру чугаажок. Аныяк өг-баан-на хөй ажы-төлдүг өг-тарган — оларның улуг а бо чылын бирги классче

кежиктиг ада-иеге, чаш-кырган-ава, кырган-ачала-айыр чедирген кижини бүрү-арын каң кадык, угаанныг, хамаатылар кылдыр өстү-миздерин күзеп турганнар. Рондузунуң Тывада салбы-даргазы Баяна Тугур-оол ил — амыдырал-чурттал-казы, өг-бүлөгө эң-не кол айлak. Салым-чолдун ачы-ндан хары угда үш чаштыг — кайгамчык улуг аас-ке-дакпыр хайырлал болгаш л-дыр» деп чугаалааш, рубль өрте-күнелиг ие нга күрүне сертификадын . База чаштарның адында нсия камгаладылганын

Хүннүн медээлери

"ХААННАР ШЫНААЗЫНЫҢ
ЧАЖЫТТАРЫН АЖЫТ!"

Апрель 10-да Санкт-Петербург хоорайга Орус география ниитилелин хайгаарал чөвүлелин хуралына "Аныктарның экология-география төлөвилели" номинацияга "Кызыл-Курагино" археология экспедиция ОГН-ниң грантызынга төлөптүг болганы илерээн. Ооң херечилелин В. Путин тыпсып тура, бо чайын Тывага чедип, ол экспедицияның ажылынга боду барып киржир күзелин илереткен.

"Кызыл-Курагино" экспедициясы Орус география ниитилелин президентизи Сергей Шойгу биле Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оолдун 2011 чылда идип үндүргени Россияда эң улуг хемчээлдиг археология төлөвилелдериниң бирээзи. Ындыг санал, кажан Тываның төвү Кызыл биле Курагино транспорт белдирин каттыштырар демир-орук тудуун эгелээнде, төрүттүнген. Республиканың социал-экономика хөгжүлдесинге дорт киржилгелиг "Кызыл-Курагино" демир-орук тудуун шугумунда Тыва Республиканың минералдыг чиг эт баазанын шингээди алыры" деп инвестиция төлөвилелинниң боттанышкыны биле экспедицияның ажылдары чоруттунар.

Экспедицияның ажылының үезинде "Кызыл-Курагино" демир-орук тудуун девискээринде таваржып турар 70 хире археология тураскаалдарын шинчилээр. Ол тураскаалдар неолит, хүлер, бурунгу даш вектерге хамааржыр болгаш бистиң эрага чедир 200-100 муң чылдар-биле санаттынар. Келир үеде туттунар орук тудуунда ол объектилерни камгалаан археологтук казыышкыннары чорудуп, регионун бүдүн төөгүзүңге хамаарыштыр комплекстиг шинчилелдерни чорудары — экспедицияның сорулгазы ол.

Ол базырыктарның бирээзинге — Тываның соңгу талазында, база-ла келир үениң демир-оруунда таваржып турар делегейде билдингир Хааннар шынаазы кирип турар. 2001 чылда ында базырыктарны каскаш, "Скифтерниң алдыны" деп ады алгаан, ниитизи-биле 20 хире килограмм деңзиги, хей санныг алдын каасталгаларны, честен база

янтардан кылыгларны, демирден ок-чеп-секти, аяк-шынактар база идик-хеп аймаа дээш төөгүлүг эдилелдерни тыпкан.

Сибирьде чурттап турар чоннарның чедир шинчилелтинмээн төөгүзүңге Хааннар шынаазы база бүдүн Тыва ховар дээн ты-выштарны ам-даа эккээр деп, эртемденнер санап турар. Ынчангаш археологтук экспедиция Тывага демир-орук тудуунун инвестиция төлөвилелинниң геополитиктиг ужурутказын улам сорунзалай тыртып турары ол.

"Кызыл-Курагино" демир-орук тудуу эртер черде археологтук казыышкыннар 2011 чылда эгелээнин билич бис. Баштайгы чылында ол ажылдарга 150 кижжи киришкен. 2012 чылда ажылдар Тыва биле Красноярск крайның девискээринге май 15-тен сентябрь 15-ке чедир деңге чоруттунар. Сергей Шойгунун чугаалап турары-биле алырга, "Кызыл-Курагино" археология-география экспедициясының лагери чаа сезонда "делегей чергелиг эртем-билишкынниг шөл" деп эрге-байдалды алыр. Ынчангаш Орус география ниитилели делегейниң аңгы-аңгы чурттарының студентилеринден 600 эки турачыны шилип алыры-биле "Хааннар шынаазының чажыттарын ажыт!" деп волонтерлар конурузун чарлаан.

Орус география ниитилелинниң берген медээзи-биле алырга, конкурстун оргкомитетинче экспедицияга киржир күзелин илереткен 1000 хире чагыг кирген, оларның 250-и даштыкы чурттардан бооп турар. Ылаңгыя Австралия, Армения, Белоруссия, Болгария, Великобритания, Германия, Израиль, Казахстан, Канада, Киргизия, Колумбия, Литва, Латвия, Мексика, Молдова,

Перу, Польша, Португалия, Румыния, Сербия, АКШ, Таджикистан, Украина, Эстония дээш, өске-даа чурттарда конкурска конуругал улуг.

"Кызыл-Курагино" төлөвилелинге киржири-биле даштыкы чурттарның чамдык дээди өөредилге черлери — Чаа Болгария университети (Болгария), Тюбингенниң университети (Германия), Иоганн Вольфганг Гете аттыг Франкфуртун университети, Лондонда Университет колледжиниң археология институту (Великобритания),

Белоруссияның күрүне университети, Киевтин күрүне университети, Казакстан национал университети, Ереванниң университети боттарының конкурсу студентилер аразында чарлаан.

Россияның Чазаның Баштыңы В. Тывадан аңгыда, Россияның география тилелин шилээни эртем бо чырыдышкын угланышкынның 7 төмөлинге грантыларны хурал үезинде тыва Бистиң ке

ТЫВАГА — 1,4 МЛРД.РУБЛЬ

Кызыл хоорайга апрель 6-да болган каттышкан коллегия хуралына РФ-тиң регионнар хөгжүлдө яамызының сайыды оралакчызы Анатолий Попов: "Тывага болган шимчээшкыннериниң уржуктарын чайладыр сорулгалыг нем акшаландырышкынны үндүрериниң дугайында доктаал төлөвилелин апрель 10-да федералдыг эрге-чагырга органы биле чөпшээржилге эрттирген соонда, ону бадыткаары Россияның Чазанче чорудар" деп чугаалаан.

Ук төлөвилелдин күүселдесин "2009-2014 чылдарда РФ-тиң сейсмиктиг девискээрлеринде чуртталга хандырылгазының кол системаларын, объектилерин база чурттаар оран-саваны улам быжыглаарының дугайында" тускай сорулгалыг федералдыг программаның ачы-дузазы-биле херек кырында боттандыра. Анатолий Поповтун чугаалап турары-биле алырга, 2012 чылда Сибирьниң 3 республикаларында объектилерниң сейсмологтук быжыглаашкыныне көрдүнген турган акша-хөреңгиге 2 млрд. рубльди немээн, ооң иштинден 1,4 млрд. рубльди — Тывага.

Чурттаакчы чонну эргижирээн оран-савадан көжүрер талазы-биле программаның акшаландырышкынының түңүн көвүдөдир дугайында Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Шолбан Кара-оолдун дилээн РФ-тиң регионнар хөгжүлдесиниң яамызы чүүлдүгүнүп көргөн. Амгы үеде айыттыг сорулгаларже 30 млн. рубль көрдүнген, ол дээрже ниитизи-биле 1 муң дөрбелчин метр шөлдүг, чүгле 3 бажының чурттакчыларын өскээр көжүрериниң

аргазы-дыр. Ынчалзажок республика болган ийи улуг чер шимчээшкынне түңнелинде 1076 оран-сава үрелишкын алган. Бо айтыргыны 2012 чылда даштын шийтпирлээр деп, Анатолий Поповтун чугаалаза-даа, чуртталга, коммунал агайының чаартылга фондузунче программаны боттандырышкынын бо харыылап турар) дадывырларны улгаттырар ужурулг деп демдеглээн. Давырларның хемчээли эргижирээн саваны бузар ажылдарга чедишпес чүүлдү барымдаалап, өзек акшалабышкынны объектилерниң сейсмологтук быжыглаашкын программанын езу шингээдир деп, ТР-ниң Тудуг яамызын турар.

2011 чылдың декабрь 27-де база чылдың февраль 26-да Тыва Республиканың болган сейсмологтук болуушкуннар федералдыг эрге-чагырга органы черже улуг кичээнгеи доктаамал о турарын демдеглээр алаар.

ТР-ниң албан-езузуунун сайтында

Чагыдылга —
2012 (II)«ШЫН» —
ЧОННУҢ
СОЛУНУ

2012 чылдың ийги чартык чылында «Шын» солунун чагыдылгазы Тываның бүгү почта салбырларында болгаш «Тыва-печать» КХН-ниң киосклеринде бо хүннерде чоруп турар дээрзин дыңнадып тур бис.

Ынчангаш «Шынны» үезинде чагыдып алырынче республиканың ырак-чоок булуңнарында чурттап турар хүндүлүг чонувусту-бижикчилеривисти, номчукчуларывысты кыйгырдывыс!

Ооң-биле чергелештир чылдың ийги чартыгына чедир чагыдылгазы үстү берген номчукчулар бар болза, чурттап турар чериниң аайы-биле почта салбырларында болгаш «Тыва-печать» черлеринге дарый чедип, «Шын» солуну айлап чагыттырып алырыңарны сүмөлээр-дир бис.

ХҮНДҮЛҮГ ЧОНУВУС!
«ШЫН» СОЛУНУ ҮЕЗИНДЕ
ЧАГЫДЫП НОМЧУНАР.
ЧАГЫДЫЛГА УЛАМЧЫЛАП
ТУРАР!

МАЛЧЫННАРНЫҢ ХЕЙ-АЪДЫ БЕДИК

Республиканың малчыннарында эң-не харысалгалыг үе — массалыг мал оолдаашкыны кидин түлүк чоруп турары ТР-ниң көдээ ажил-агый сайыдының хүлээлгезин күүседип турар А. Саая ТР-ниң Чазаның аппарат хуралына илеткээн.

Бо неделяның эгезинде байдал-биле алгаш көөрге, өңчү хамаарылгазы чокка ажил-агыйларда 209705 баш анай, хураганы, 16692 баш бызааларны көдээ ишчилер камгалап алган. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээр, ол көргүзүг элээн бедик бооп турары малчыннарың хей-аъдын көдүрген. Ылаңгыя Танды кожуунун малчыннары 100 баш төрүүр өшкү, хойдан малдың чаш төлүн 64 баш кылдыр камгалап ап, мурнуку одуругже үнген. Оларның соонда Улуг-Хем кожуунун малчыннары болуп, шээр 100 баш төрүүр малдан 62 хуу анай, хураганы алган. Малдың чаш төлүн Чеди-Хөл кожуунда — 52, Тес-Хемде — 51, Өвүрде — 47, Барыын-Хемчик биле Бии-Хемде — 44-44, Чаа-Хөлде — 39, Бай-Тайгада — 19, Мөңгүн-Тайгада — 14 хуу алган. Чонну ажилга хаара тудар төптөр-биле чардыган керээлер езугаар 34 көдээ ажил-агыйының сакман ажылында ажил чок 122 кижжи дузаны чедирери-биле хаара туттунган.

Танды, Улуг-Хем база Өвүр кожууннарда төрүүр мыйыстыг бода малдан тус-тузунда 50-50 база 38 хуу бызааны алган. Оон аңгыда эрткен чылга деңнээр, бо чылын төрүүр белерниң баш саны

16,5 хууга өскөн болгаш, 17,6 муң баш четкен. Бо хонуктарда чылгычылар 992 баш кулунну алган.

Ажил-агыйларда төрүүр малдың болгаш ооң чаш төлүнүн байдалы эки. Ооң кол чылдагааны — малдың чөмчүлүгү четчир кылдыр курлавырлап белеткээнинде деп, специалистер санап турар.

Хой ажил-агыйын күрүнөден деткир сорулга-биле төрүүр мал бажын өстүрүп, көвүдөдир турары дээш, республика бюджетинден 2,1 млн. база федералдыг бюджеттен 13 млн. рубльди аңгылаан. Ол акша-хөреңгини бирги ээлчеге көдээ ажил-агыйының улуг бүдүрүлгелеринге хуваар.

Республика Чазаның Баштыңы Ш.Кара-оол Көдээ ажил-агый яамызының удуртулгазынга кыштаглаашкынны чидириг чокка ажып, чугула бо кампания үезинде мал бажын ам-даа өстүрер дээш харысалгалыг ажилдарын чагаан. Бо хонуктарда ТР-ниң көдээ ажил-агыйының специалистери барыын кожууннарда мал оолдаашкынының байдалын хынавышаан, муң малдыг малчыннары кезип, субсидия акшазын канчаар шингээди алганын хынаары-биле үнүүшкүндө чоруп турар.

Айрада МОНГУШ.

ШЫҢГЫ ХЕМЧЕГЛЕРНИҢ ТҮҢНЕЛИНДЕ

«Авиалесоохрана» күрүнениң автономнуг албан черинге арга-арыг ажил-агый талазы-биле күрүне комитетинин удуртукчузу-биле ажык чугаа •

Апрель 13-те Тыва Республиканың «Авиалесоохрана» күрүнениң автономнуг албан черинге арга-арыг ажил-агый талазы-биле күрүне комитетинин удуртукчузу Вадим Кызыл-оолович Сарыг-оол массалыг информация чепсектеринин ажилдакчылары-биле парлалга конференциязын эрттирген. Вадим Кызыл-оолович удуртуп турары комитеттин эрткен чылдар дургузунда кылып чоруткан ажилдарынга хамаарыштыр кыска дыңнадыгны кылган.

чогуур организаастаары база хайгаарал пунктуларынын шынарлаг ажил-чорудулгазынын күүселдези дээш арга-ыяш ажилдакчылары амыхууда харысалгалыг деп чүүлду оларнын албан-дужаал инструкциязынче кириген.

7. Өжүргөн өрт катап өскөзөн таварылгада ону чорудуп турган күүседикчи харысалгалыг деп пункту «Арга-арыг өрттерин өжүреринин дугайында күрүне контрактзынче» кириген.

Хүлээп алдынган хемчеглеринин түннелинде 2009 чылда арга-арыг өрттерин өжүрер ажилдарнын дүргени 4 катап (16%-дан 61% чедир) өскөн, а саң-хөө чарыгдалдарнын хемчээли каш катап эвээжээн.

Арга-арыг өрттерин өжүреринче үндүрүп турган федералдыг акша-хөреңгинин хемчээли сөөлгү чылдар дургузунда бир дугаар эвээжээн. Россиянын арга-арыг ажил-агыйынын агентилели камгалаттыг акша-хөреңгинин ачыдузасы-биле УАЗ маркалыг 12 автомашинаны республикага садып берген.

Республикага кожа чыдар регионнарга деңнээрге, агаар-бойдустун байдалы нарын турган-даа болза, 2011 чылда арга-арыг өрттеринге хамаарыштыр онза байдалдар тургустунмаандан республика бюджетиде эвээш эвес акша-хөреңгини камнап алган.

Арга-арыг ажил-агыйынын федералдыг агентилелинин удуртукчу А.И.Савиновтун дузасы-биле 2009 чылда федералдыг акшаландырышкыннын ачызында:

1. 2010 чылда өрт айылынын хайгаарал ажилдарынче немелде 8,2 млн. рубльди федералдыг бюджеттен үндүрген;

2. Авиа арга-арыг камгалалга ажилдаары-биле 4 ужудукчу-хайгааракчыны өөреткен (кайы-даа субъектиден хөй кижини өөреткен).

3. 2010 чылда өртке удур хереглээр дериг-херекселди саткан

(агаар үрдүрүкчүлери, кыпсыр аппараттар, бензохирээлер дээш оон-даа өске).

4. Өрт өскөзөн черлерге өрт өжүрүкчүлери дүжүрери-биле СУ-Р маркалыг 25 бадырар херекселди, «Лесник-3» парашюттарны «Авиалесоохрана» федералдыг албан чери 2014 чылга чедир телевизор чокка ажыглаарынче дамчыткан.

ЧҮҮ КЫЛДЫНГАНЫЛ?

1. Арганы шынар чок кезип төтөгелээрин соксаткан.

2. Арга-арыг өрттеринин санын болгаш шөлүнүн хемчээлдерин эвээжедирин болгаш оларнын космиктиг хайгааралдарнын түннелинде берген сан-чурагай-биле карышактарын болдурбастаан.

3. Өрттерни илередирде болгаш өжүрерде чурук, видео аппараттарны ужудукчу-хайгааракчылар, арга-ыяш ажилдакчылары ажыглап эгелээн.

4. Өрттерни узуткаар ажилдарга профессионалдыг училищеде «Арга-арыг мастери» деп мергежилде өөренип турар студенттерни кириштирип эгелээн.

5. 2011 чылда октябрь айда парашютист-өрт өжүрүкчүлери моторлуг параланга авиа арга-арыг камгалаар сорулгалыг ужу-дуп өөреткен.

6. Боттарынга акша-хөреңги шингээди алып база өске регионнарга ачы-дуза чедирери-биле 2010-2011 чылдарда Тыванын авиа-өрт албан чери сургакчылаашкыннарже чоруп эгелээн (Коми Республика, Саха-Якутия, Киров, Архангельск областтары, Пермь край).

7. Школаларга арга-арыг ажил-агый отрядтарын катап тургузары-биле ажилдар эгелээн.

8. Чурттакчы чоннуг черлерин дөвискээрлеринде ногаанчыдылга ажилдары эгелээн.

9. Арга-арыгны катап тургузар ажилдарнын хемчээли 500 га че-

дир өскөн.

10. 2007 чылга деңнээрге, арга-арыг фондузунун арга-арыг-биле шыптыг шөлдеринин хемчээли 9,8 га чедир улгаткан.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазынын 2009 чылдың апрель 22-де айтышкыны езугаар Тыва Республикада арга-арыг ажил-агый талазы-биле күрүне комитетин тургустунган. 2011 чылдың январь 25-те Россиянын арга-арыг агентилелинин удуртукчузу В.Н.Масляков биле Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.В.Кара-оолдун аразында болган ужуражылганын түннелинде кады ажилдажылга дугайында дугуржулгага ат салдыг-ган. 2011 чылда ТР-нин арга-арыг талазы-биле комитетинге 104,9 млн. рубль субсидияларны шилчткен соонда, Туран, Шагаан-Арыг хоорайларга база Балгазын суурга 3 өрт-химиктиг станцияларны тургузарда херектиг өртке удур 30 техниканы садып алган. Арга-арыг өрттерин узуткаарда ажыглаар УАЗ маркалыг «Фермер» деп автомашиналарны садып алыры-биле, деңге акшаландырышкын чуруму езугаар республика бюджетинден акша-хөреңгини үндүргөн.

Ол-ла дугуржулганын иштинге 2011 чылда Тыва Республиканың дөвискээринге селекция-үрезин өстүрер топтун туудуунун төлөвилел-чарыгдал документилерин ажилдал кылган. Оларны 2013-2015 чылдарда инвестиция төлөвилелче кириер талазы-биле сайгарып көөрүнче Россиянын арга-арыг агентилели РФ-тин экономика-тиг хөгжүлдө яамызынче чоруткан.

Тыва Республиканың Чазааның 2011 чылда октябрь 28-те №646 доктаалы езугаар «2012-2015 чылдарда Тыва Республиканың дөвискээринде арга-арыгны өрттерден камгалаарын дугайында» республиканың тускай сорулгалыг программаны бадылаан. Оон ачызында авиаөрт албан черинге Робинсон-44 марканын вертоледун база парашюттарны садып алып деп планнап турар.

Чидиг айтырылгар болгаш келир үеде салдыг сорулгалар:

2007 чылдың январь 1-де ажилдап эгелээн чаа Арга-арыг кодекизи Россиянын арга-арыг ажил-агыйынга элээн бергедээшкыннерни тургускан. Арга-арыг федералдыг чергенин өнчү-хөреңгизи болуп турза-даа, аңаа хамаарыштыр арга-арыг харылзааларнын күүселдезин субъектилерде онаап каан. Ынчангаш көрдүнүп турар субвенция акшаландырышкын чедишпес деп чүүл билдингир. Бо

талазы-биле Россияга болган чаартылгаларнын түннелинде арга-арыг ажил-агыйынын ажилдакчыларынын саны 120 муң кижиден 15 муңга чедир кызырылган. Тыва Республикада ажилдакчыларнын саны 5 катап эвээжээн. Чаңгыс арга-арыг ажилдакчызынга 81 муң гектар арга-арыг дөвискээри онаажып турар. Тожуда — 290 муң га, Каа-Хемде — 216 муң га.

Акша-шалыннын эвээш, ажил-дың хөгжүлдө чок болганындан ындыг ийикпе, кадрлар талазы-биле нарын байдал тургустунуп турар. Бедик мергежилдиг, ажилын долузу-биле билер специалистер чедишпес. Арга-арыг камгалалынын ажилдакчызынын ажылы аажок берге, дүвүренчиг, харындаа айылдыг. Ынчалза-даа бүгү назынында арга-арыг талазы-биле ажилдаан удуртукчу албан-дужаалдыг кижини безин 15-17 муң шалын алып, а институттун доозукчузу 7-10 муң шалын ап турар.

Ниити материал-техниктиг баазанын эргижирээнинден ажил-чорудулга чогуур чорбайн турар болгаш үндүрүлгелер талазы-биле бюджетте өрелиг болуп артпышаан. Арга-арыг белеткеп кылыр техниканы септээринче база чаартырынче акшаландырышкын үндөзүннөрин дилеп турар.

Тыва Республикада бар 11 млн.га арга-арыгнын иштинден 87 хуузу авиация, космиктиг хайгааралдың бирги чергелиг зоналарынга хамааржыр болганда, авиация база авиаөрт албан черлеринин ажылы чугула херек. Амгы үеде чүгле «Авиалесоохрана» арга-арыг өрттерин шыңгы хайгааралга туруп турар. Ынчалзажок республиканың талазындан акшаландырышкын талазы-биле дузалашпас болза, албан черинин ажил-чорудулгазы канчаар-даа аажок берге байдалга келири чигзиниг чок.

2007-2011 чылдарда арга-арыг хоойлужулгазын хажыткан таварылгаларны күрүнениң арга-арыг инспекторлары илереткен, 23 хамаатыга хамаарыштыр кеземче херээн оттурган. Ол-ла чылдарда федералдыг бюджетче 55 634,9 рубль кирген, а республика бюджетинче 17594,5 рубль кирген. 2007 чылда нитиэзи-биле 54,4 муң куб м, а 2011 чылда — 69,7 муң куб м ыяш белеткеттинген, өскээр чугаалаарга, чылдан чылче ыяш белеткээр ажилдарнын хемчээли көвүдөп турар.

Азияна ТАУ.

Чингис СААЯНЫҢ тырттырган чуруктары.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛДАРЫ

«2011-2013 чылдарда Тыва Республикага үлетпүрнүң хөгжүлдөз» республиканың тускай сорулгалыг программасынга өскерилгелер кириринин дугайында

2011 чылдың июнь 21 №397 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазаның доктаа-дыры болза:

1. 2010 чылдың ноябрь 19-та Тыва Республиканың Чазаның № 507 доктаалы-биле бадылааны «2011-2013 чылдарда Тыва Республикага үлетпүрнүң хөгжүлдөз» (моон соңгаар — Программа) республиканың тускай сорулгалыг программасынга дараазында өскерилгелерни кирир:

1) Программаның паспортунда:

«Программаның боттанылганының баш удур көрүп турар түннелдери болгаш социал болгаш бюджеттиг уjur-дузазының көргүзүлгери» деп бөлүктү дараазында эдилге-биле бижири:

«Программаның боттанылганының баш удур көрүп турар түннелдери болгаш социал болгаш бюджеттиг уjur-дузазының көргүзүлгери — даг-дүгүнүн 2013 чылда үндүрүлгези 79,2 млн. рубльди тургузар (2009 чылдың отчету-биле — 31000 муң. рубль). Бүдүрүлгелерде ажилчыннарның бир айда ортумак шалыны 2013 чылда 60 хуу чедир өзер болгаш 14 муң рубльди тургузар. Чыл дургузунда кол мергежилдер талазы-биле бедик мергежилдин республика конкурстарын үе-чада аайы-биле эрттирер.

2) Программала:

а) программаның II кезээниң бешки абазында «Программаның боттанырының кол сорулгалары» деп сөстөрни күжүн чидирген деп санаар;

б) программаның IV кезээниң үшкү абазында «Саң-хөө, материалдыг, ажил-ишчи чарыгдалдарны үндөзилээри» дээн сөстөрни дараазында редакция-биле бижири:

«Биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктун субъектилерин электри четкизинин ажил-агый объектилеринге каттыштыра-рынче субсидиялар;»;

в) программаның VI кезээниң бешки абазында «Программаның даалгаларының боттанылганының үезинде экологтук уржуктарын болгаш социал-экономика уjur-дузазын үнелээри» дээн сөстөрни дараазында редакция-биле бижири:

«Электри четкилеринге технологтук чаа күштерни кошканы-биле холбаштыр ко-жууннарга чылда ортумак-биле 50 ажилчын олуттарны тургузар;»;

алдыгы, чедиги абзактарны күжүн чидирген деп санаар;

3) Программага № 1 капсырылганы дараазында редакция-биле бижири:

«2011-2013 чылдарда Тыва Республикага үлетпүрнүң хөгжүлдөз» республиканың тускай сорулгалыг программасынга капсырылгала №1

«2011-2013 чылдарда Тыва Республикага үлетпүрнүң хөгжүлдөз» республиканың тускай сорулгалыг программасын боттандыра-ры-биле ХЕМЧЕГЛЕР

Хемчеглерниң даңзызы	Тыва Республиканың бюджетинден акшаландырышкынның түнү	Оон иштинде:			Баш удур көрүп турар түннелдер
		2011ч	2012ч	2013ч	
1	2	3	4	5	6

Ажилдап турар болгаш ажылгалга чаа кирип турар үлетпүр объектилеринге чаа технологияны болгаш чаа техниканы ажылгалга кириер

1. Биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктун субъектилерин электри четкизинин ажил-агый объектилеринге каттыштыра-рынга субсидиялар	9000,0	1500,0	3750,0	3750,0	Чаа кирип турар үлетпүр объектилерин электри четкилеринге кожар
2. Үлетпүр бүдүрүлгелеринге конкурсу езугаар күрүне детким-чезин көргүзүр, оон иштинде Россияның чээли лизинг албан черлеринден алган чээлилер-нин хууларын төлээрде үндүрген чарыгдалдарының чамдык кезинин орнун тургузар	21600,0	5000,0	8300,0	8300,0	2011-2012 чылдарда бүдүрүлгелер күштерин сайзырадып, чаарткан соонда оон уjur-дузазы бедир
Кол мергежилдер талазы-биле бедик мергежилдин республика конкурстарын үе-чада аайы-биле эрттирер	900,0	300,0	300,0	300,0	Ажылдакчыларның арга-дуржулганының болгаш билиглеринин деңгелин илередир, ажилчын мергежилдерни алдаржыдар, мергежилдин бедидеринге идигни бээр
Шуптузу:	31,500	6800,0	12350,0	12350,0	

4) Программага № 2 капсырылганы дараазында редакция-биле бижири:

«2011-2013 чылдарда Тыва Республикага үлетпүрнүң хөгжүлдөз» республиканың тускай сорулгалыг программасынга капсырылгала №2»

«2011-2013 чылдарда Тыва Республикага үлетпүрнүң хөгжүлдөз» республиканың тускай сорулгалыг программасын киржи-п турар бүдүрүлгелеринин БАШ БУРУНГААР КӨРГҮЗҮГЛЕРИ

Көргүзүлгелер	Эге хемчээ	2009 ч., факт	2010 ч. үнелели	Баш бурунгаар айтыры		
				2011	2012	2013
Даг-дүгүнүн үндүрүлгези	млн.руб	31,02	44,22	56,1	66,0	79,2
Физиктиг индекстин хемчээли	мурнунда чылда %	156,0	142,0	126,0	117,0	120,0
Даг-дүгү (0-6 бөлүк)	муң тонна	4,7	6,7	8,5	10,0	12,0
Ажилчыннарның саны	кижилер	249	249	285	320	380

3. Бо доктаалды «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазының оралакчызы А.МОНГАЛ

Тыва Республикага 2012 чылда коммунал бөлүк организацияларының а дузаларының болгаш барааннарының тургускан тарифтеринин өскерлип бо хире улуг индекстеринин, чылыг энергиязының тарифтеринин кызыгаарлатты улуг деңгелин, база ол ышкаш Тыва Республиканың муниципалдыг тургузууларының талазы-биле хамаатыларның коммунал ачы-дуза дээш төлө хемчээлинин өскерлип болур хире улуг индекстеринин дугайында

2011 чылдың декабрь 10 №718 Кызыл хоорай

2004 чылдың декабрь 30-де «Коммунал бөлүк организацияларының тарифтерин таарыштырып-башкараарының үндөзилгесинин дугайында» №210-ФХ Федералдыг хоойлунун норма-чижектерин болгаш Россия Федерациязының экономиказының байдалын, Россия Федерациязының 2012-2014 чылдарда социал-экономика хөгжүлдөзүн баш бурунгаар медээзинин кол көргүзүлгелерин боттандыра-ры сорулга-биле Тыва Республиканың Чазаның доктаадыры болза:

1. 2012 чылда Тыва Республиканың муниципалдыг тургузууларының талазы-биле суг хандырылганының, суг төгөрүнүн болгаш хирлиг суглар арыгларының ачы-дузазын чедирип турар коммунал бөлүк организацияларның ачы-дузаларына болгаш барааннарына тургускан тарифтерин өскерлип болур хире кызыгаарлыг индекстерин суг хандырылганының, суг төгөрүнүн болгаш хирлиг суглар арыгларының ачы-дузазын чедирип турар коммунал бөлүктүн организацияларының ачы-дузаларының болгаш барааннарының тарифтеринге немей санаашкыннары албайн, ону №1 капсырылгала езугаар тургузар.

2. 2012 чылда Тыва Республиканың муниципалдыг тургузууларының талазы-биле коммунал бөлүктүн хүн бүрүнүн кадыг артынчыларын узуткаар (хөмер) ачы-дузаларны чедирип турар коммунал бөлүктүн организацияларының ачы-дузаларына болгаш барааннарына тургускан тарифтерин өскерлип болур хире кызыгаарлыг индекстерин коммунал бөлүктүн хүн бүрүнүн кадыг артынчыларын узуткаар (хөмер) ачы-дузаларны чедирип турар организацияларның

Тыва Республикада ажы-төлдүг өг-бүлелеринин байдалының дугайында чылыг санының күрүне илеткелин белеткээринин, оон тургузуунун болгаш утказын чурумун бадылаарының дугайында

2011 чылдың декабрь 23 № 744 Кызыл хоорай

Россия Федерациязының Чазаның 2000 чылдың ноябрь 2-де «Россия Федерация-зында уругларның байдалының дугайында күрүне илеткелин ажылдап кылырының болгаш ону тарадырының чурумнарының дугайында» № 839 доктаалын, 1998 чылдың июль 24-те хүлээп алган «Россия Федерация-зында уругларның эрге-ажыының кол магадайдалдарының дугайында» № 124-ФХ федералдыг хоойлунун 22 чүүлүн, «Россия Федерациязының Күрүне Чөвүлели биле Россия Федерациязының Президентизинин чанында мурнады хөгжүдөр национал төлөвилелдер болгаш демография полити-казының талазы-биле комиссияның 2010 чылдың декабрь 27-де каттышкан хура-лының түннелдеринин талазы-биле Россия Федерациязының Президентизинин 2011 чылдың январь 7-де № ПР-24 даалгаларының даңзызын күүседир-биле, Тыва Республиканың Чазаның доктаадыры болза:

1. Дараазында капсырылгаларны бадылаар:

- Тыва Республикада ажы-төлдүг өг-бүлелеринин байдалының дугайында чыл санының күрүне илеткелин белеткээринин чурумун;

- Тыва Республикада ажы-төлдүг өг-бүлелеринин байдалының дугайында чыл санының күрүне илеткелинин тургузуун

ачы-дузаларының болгаш бараанна-тарифтеринге немей санаашкынна-тургаш, ону №2 капсырылгала ез-тургузар.

3. 2012 чылда Тыва Республи-муниципалдыг тургузууларының тала-зы чылыг энергиязы дээш тарифтер о-зинин улуг дээн хемчээлин №3 кап-сы езугаар тургузар.

4. 2012 чылда Тыва Республи-муниципалдыг тургузууларының тала-зы хамаатыларның коммунал ачы-дузал-дар төлөвиринин хемчээлинин өскер-лип хире кызыгаарлыг улуг хемчээлин ш-дип турар ачы-дузаларының өскер-хемчээлин болгаш тургузуун барым-да ону №4 капсырылгала езугаар тургу-зар.

5. Кызыгаарлыг индекстер бады-Чөөн-Хемчик, Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Сү-Тере-Хөл, Тес-Хем болгаш Тожу ко-нарга Россия Федерациязының хоой-дулгазынга дүүштүр коммунал бөлүк-тү хандырылганының, суг төгөрүнүн бо-хүн бүрүнүн кадыг артынчыларын уз-у (хөмер) адырда ачы-дузалар чедир-ип бүдүрүлгелерни тургузарын болгаш-нын ажилын организациястарын, чедир-рар ачы-дузаларга 2011 чылда эконом-үндөзилгерге даянган тарифтерни т-зарын саналдаар.

7. Бо доктаалды «Тувинская пра-да» болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

8. Бо доктаал 2012 чылдың январь 1-де күштүг болуп кириер.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазының бирги оралакчызы В.БАРТЫНА-САДЫ.

Тыва Республикада ажы-төлдүг өг-бүлелеринин байдалының дугайында чылыг санының күрүне илеткелин белеткээринин, оон тургузуунун болгаш утказын чурумун бадылаарының дугайында

2011 чылдың декабрь 23 № 744 Кызыл хоорай

Россия Федерациязының Чазаның 2000 чылдың ноябрь 2-де «Россия Федерация-зында уругларның байдалының дугайында күрүне илеткелин ажылдап кылырының болгаш ону тарадырының чурумнарының дугайында» № 839 доктаалын, 1998 чылдың июль 24-те хүлээп алган «Россия Федерация-зында уругларның эрге-ажыының кол магадайдалдарының дугайында» № 124-ФХ федералдыг хоойлунун 22 чүүлүн, «Россия Федерациязының Күрүне Чөвүлели биле Россия Федерациязының Президентизинин чанында мурнады хөгжүдөр национал төлөвилелдер болгаш демография полити-казының талазы-биле комиссияның 2010 чылдың декабрь 27-де каттышкан хура-лының түннелдеринин талазы-биле Россия Федерациязының Президентизинин 2011 чылдың январь 7-де № ПР-24 даалгаларының даңзызын күүседир-биле, Тыва Республиканың Чазаның доктаадыры болза:

1. Дараазында капсырылгаларны бадылаар:

- Тыва Республикада ажы-төлдүг өг-бүлелеринин байдалының дугайында чыл санының күрүне илеткелин белеткээринин чурумун;

- Тыва Республикада ажы-төлдүг өг-бүлелеринин байдалының дугайында чыл санының күрүне илеткелинин тургузуун

Тыва Республиканың Чазаның 2011 чылдың декабрь 23-де № 744 доктаалы-биле бадылаан

Тыва Республикада ажы-төлдүг өг-бүлелеринин байдалының дугайында чылыг санының күрүне илеткелин белеткээринин чурумун

1. Тыва Республикада ажы-төлдүг өг-бүлелеринин байдалының дугайында чыл санының күрүне илеткелин белеткээринин чурумун (дараазында — чурум) Тыва Республикада ажы-төлдүг өг-бүлелеринин байдалының дугайында чыл санының күрүне илеткелин (дараазында — күрүне илеткели) белеткээринин, парладырының болгаш тарадырының чурумун тургузар.

2. Күрүне илеткелин Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының, күүсекчи эрге-чагырганың федералдыг органнарының территориалдыг органнарының

база Тыва Республиканың муниципалдыг тургузууларының тус чер бот-башкарыш-органнарының Тыва Республикада ажы-төлдүг өг-бүлелеринин байдалының дугайында объективтиг доктаамал анализтиг медээлер-биле база өг-бүлө институт сайзырадып быжыгларын-биле Тыва Республикада ие-чашты, адаларны болгаш уру-ларны камгалаарын болгаш деткирин кам-дыра-талазы-биле эргежок чугула хемч-лери ажилда-биле, ажы-төлдүг өг-бүлелеринин чидиг айтырылганын ш-дип пирлээр талазы-биле ажил-чоруду-лганын

чорудар угланышкыннарын, ону тенденциязын тодарадыры-
белеткээр.

3. Күрүне доктаалын белеткээрине информация-аналитиктиг болгаш статистика бээрине ажы-төлдүг өг-бү-
айтырыглары-биле ажылдап турар
Республиканың күүсекчи эрге-чагырга
органына дараазында черлери ха-

мааржы:

1) Тыва Республиканың Кадык камгалал

социал хөгжүлдө яамызы;

2) Тыва Республиканың Өөредилге

эртем яамызы;

3) Тыва Республиканың Культура яамы-

зы;

4) Тыва Республиканың Аныктар хе-

теринин болгаш спорт талазы-биле

яамызы;

5) Тыва Республиканың Тудуг болгаш

коммунал ажил-агыйының модернизациязы-

яамызы;

6) Тыва Республиканың Чер болгаш өнчү

маарыгаларының яамызы;

7) Тыва Республиканың Хамааты бай-

актызының бижидилгезинин

Агентилели;

8) Тыва Республиканың Чурттакчы чонну

хаара тударының күрүне албанының

Агентилели;

Күрүне илеткелин белеткээрине инфор-

мация-аналитиктиг болгаш статистика мате-

риалдарын чөлшээржилге-биле дараа-

зында черлер берип болур:

1) Тыва Республиканың күрстатисти-

ка федералдыг албанының террито-

риалдыг органы;

2) Тыва Республика талазы-биле Иштиги

ертер яамызы;

3) Россия Федерациязының кеземче

тердезинин федералдыг албанының Тыва

Республика талазы-биле эргелели;

4) Федералдыг миграция албанының

Республика талазы-биле килдизи;

5) Тыва Республикада Күш-ажылдың

инспекциясы;

6) Хереглекчилерин эргелерин болгаш

ин чачагай чоруун камгалаар адырда

арал талазы-биле Тыва Республика

таалазы-биле эргелел;

7) Россия Федерациязының Социал

фондузунун Тыва Республика

таалазы-биле регионалдыг салыры — КА;

8) Россия Федерациязының Пенсия

дузунун Тыва Республика талазы-биле

налдыг салыры — КА;

9) Тыва Республиканың муниципалдыг

тургаларының тус чер бот-башкарылга

нары;

10) Назы четпээрнерин херектери

оларның эргелерин камгалаарының

ы-биле комиссия.

Күрүне илеткелинге күрүнениң болгаш

стволарның статистика болгаш отчет-

аза ол ышкыш бо чурумнуң 3-кү пунк-

да айыттыг Тыва Республиканың

кчи эрге-чагырга органның

мация-аналитиктиг материалдарын,

күрүне илеткелинин эрге-ажыы болгаш

уу-биле дүүштүр, күрүнениң өг-бүле

иказын боттандыраарының айтырыг-

ы-биле холбашкан албан черлеринин

ш өске-даа органның албан-езузу-

едээрлерин ажыглаар.

Күрүнениң болгаш ведомстволарның

езузуунун статистика болгаш отчет-

чок болза, эксперттеринин үнелелин

ш тускай шинчилелдеринин алган

ш айыткан база ол ышкыш тодарат-

ш түнелдерин ажыглап болур.

Бо чурумнуң 3-кү пунктузунда айыт-

ы-биле Тыва Республиканың күүсекчи

агырга органның берген ин-

ция-аналитиктиг материалдары дараа-

чуулдерге даяныр:

Ажы-төлдүг өг-бүлелерин чидиг

айтырыгларын шийтпирлээр талазы-биле
Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга
органның, албан черлеринин, хей-ниити
организацияларының ажыл-чорудулгазының
үре-түнелинге анализ;

2) оон мурнунда күрүне илеткелдеринде
өг-бүлелерин чидиг айтырыгларын шийт-
пирлээр талазы-биле санал-оналдарның
күүселедезинге анализ;

3) ажы-төлдүг өг-бүлелеринин байдалын
экижидер талазы-биле ажылдың арга-
дуржулгазын сайгары;

4) ажы-төлдүг өг-бүлелеринин байда-
лынга үнелел болгаш оларның камгалалын
хандырап талазы-биле арга-сүмелер;

5) ажы-төлдүг өг-бүлелеринин чидиг
айтырыгларының чылдагааннарын болгаш
оон дес-дараалаштыр харылзааларын чыры-
дары;

6) Тыва Республикада социал-эконо-
миктиг чаартылгалар, эртем шинчилелде-
ринин болгаш социологтук айтырыгларның
түнелдери, кол статистика болгаш анализиг
медээлерге даянып, ажы-төлдүг өг-бүле-
лерге хамаарыштыр болур өскерилгелерге
прогноз;

7) өг-бүле политиказының кол угланыш-
кыннарын шынарлыг боттандырып база
ажы-төлдүг өг-бүлелеринин байдалын экижи-
деринге эргежок чугула боттук хемчеглерни
хүлээп алып талазы-биле саналдар;

8) сөөлгү 5 чылдың диаграммаларында,
схемаларында, таблицаларында информациялар;

9) Тыва Республиканың күүсекчи эрге-
чагырга органның отчеттук чылда хү-
лээп алган нормативтиг эрге-хоойлу актыла-
рының даңзызы. Нормативтиг эрге-хоойлу
актыларының дугайында дыңнадыг норм-
мативтиг эрге-хоойлу актызын үндүргөн
органның (органның) ады, нормативтиг
эрге-хоойлу актызының хевирин, нормативтиг
эрге-хоойлу актызын хүлээп алган (бады-
лаан) хүнү, оон дугаары, нормативтиг эрге-
хоойлу актызының ады, нормативтиг эрге-
хоойлу актызының албан-езузу-биле пар-
лаанының медээлери кирер.

Информация-аналитиктиг материал-
дарны саазынга азы электроннук хевирге
бээр. Күрүне илеткелинге информация-
аналитиктиг болгаш статистика материал-
дарын берип турар Тыва Республиканың
күүсекчи эрге-чагырга органның база ор-
ганизациялар берген медээлеринин шынары
болгаш шынны, боттук болгаш үезинде
бергени дээш харысалганы чүктээрлер.

7. Дараазында отчеттук чылдың апрель
1-ге чедир информация-аналитиктиг мате-
риалдарны Тыва Республиканың Кадык кам-
галал болгаш социал хөгжүлдө яамызынче
кирер. Дараазында отчеттук чылдың май
1-ден орайтатпайн тодараттыган
медээлерни (херек апарза) кириер.

8. Тыва Республиканың Кадык камгалал
болгаш социал хөгжүлдө яамызы күрүне
илеткелинге арга-сүмелерин болгаш түнел-
дерин боттандырып талазы-биле хемчег-
леринин план төлөвилелин база күрүне илет-
келинин төлөвилелин дараазында отчеттук
чылдың июль 1-ге чедир дужаар.

9. Тыва Республиканың Чазза күрүне
илеткелин хүлээп алган соонда, «Тувинская
правда» биле «Шын» солуннарга күрүне
илеткелинин кол кезектерин парлаарын
хандырап.

Күрүне илеткелдерин парлаарыга кол
информация каналдары:

Тыва Республиканың Чаззааның албан-
езузуунун сайтызы;

чамдык парлалга болгаш электроннук
үндүрүлгелер;

массалыг информация чепсектери

хамааржыр.

Күрүне илеткелин тарадырында аңгыда,
хей-ниити организацияларын болгаш катты-
жышкыннарын ону сайгарарынче хаара
тудар.

Күрүне ачы-дузазын көргүзеринге административтиг регламентилерин
күрүне ажил-чорудулгазын күүседиинге административтиг регламентилерин
ажылдап кылырының болгаш бадылаарының чурумун дугайында

201 чылдың октябрь 11 № 605 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чаззааның доктаа-

болза:

Капсырылгаларны бадылаар:

Күрүне ажил-чорудулгазын күүседири-

административтиг регламентилерин

ал кылырының болгаш бадылаары-

румун;

Күрүне ачы-дузаларын көргүзеринин

административтиг регламентилерин ажил-

дырының болгаш бадылаарының

доктаалга үндезилээш, Тыва Рес-

публиканың күүсекчи эрге-чагырга орган-
нары 2012 чылдың июль 1-ге чедир ботта-
рының күрүне ачы-дузазын көргүзеринге
административтиг регламентилерин болгаш
күрүне ажил-чорудулгазын күүседиинге
административтиг регламентилерин кириер.
3. Күрүне ачы-дузазын көргүзеринге
административтиг регламентилерин болгаш
күрүне ажил-чорудулгазын күүседиинге
административтиг регламентилерни бады-
лааны дээш харысалгалыг Тыва Респуб-
ликаның күүсекчи эрге-чагырга органны

Интернет четкизинге Тыва Республиканың
күүсекчи эрге-чагырга органның албан-
езузуунун сайтызынга чогуур администра-
тивтиг регламентилерин тургустунган
чурум-биле салырын хандырап.

4. Бо доктаалдың боттанышкыны-биле
холбашкан саң-хөө чарыгдалдарын Тыва
Республиканың бюджетинде көрдүнгөн
акша-хөреңги-биле Тыва Республиканың
чогуур күүсекчи эрге-чагырга органның
ажыл-чорудулгазы-биле тургустунган ады-
рында удуртулгага болгаш эргелелге
дагызыр.

5. Тыва Республиканың муниципалдыг
тургузуларның тус чер бот-башкарылга
органның, муниципалдыг ажил-чору-
дугаларның күүселедезинге административ-
тиг регламентилерни ажилдап кылырынга
болгаш бадылаарыга, муниципалдыг ачы-
дузаны көргүзеринге административтиг
болбаазырадылгага база бадылаашкыга,
муниципалдыг ачы-дузаны көргүзеринге
административтиг экспертизаны чорудары-
га Россия Федерациязының Чаззааның 2011
чылдың май 16-да «Күрүне ачы-дузазын
көргүзеринге административтиг регламенти-
леринин болгаш күрүне ажил-чорудулгазын
күүседиинге административтиг регламенти-
лерни ажилдап кылырының болгаш бады-
лаарының дугайында» № 373 доктаалы-биле

Техниктиг болгаш декоративтиг уран чогаадылга адырында

Тыва Республиканың Чаззааның Даргазының шаңналдарын болгаш грантыларын
тургузарының дугайында

2012 чылдың февраль 21 № 97 Кызыл хоорай

Салым-чаяанныг аныктарны, школа
болгаш школа назыны четпээр назылыг
уругларны деткиринин тургузуун база
техниктиг чогаадылганы, декоративтиг уран
чогаадылганы хөгжүдөр, техниктиг уран
чогаадылга угланышкынны ажилдап турар
Тыва Республикада уругларның немелде
өөредилге албан черлерин сайзырадыр
сорулга-биле Тыва Республиканың Чазза-
аның доктаадыры болза:

1. Бадылаары болза:

салым-чаяанныг аныктарны, школа
болгаш школа назыны четпээр назылыг
уругларга техниктиг болгаш декоративтиг
уран чогаадылга адырында Тыва Респу-
бликаның Чаззааның Даргазының чыл санында
ниитизи-биле 300 муң рубль түнүг шаң-
налдарын тургузар;

техниктиг уран чогаадылга угланышкы-
нын боттандырып турар Тыва Республи-
каның өөредилге албан черлеринге Тыва Рес-
публиканың Чаззааның Даргазының чыл
санында ниитизи-биле 300 муң рубль түнүг
грантызын тургузар.

2. Капсырылгаларны бадылаар:

Салым-чаяанныг аныктарны, школа
болгаш школа назыны четпээр назылыг
уругларга техниктиг болгаш декоративтиг
уран чогаадылга адырында Тыва Респу-
бликаның Чаззааның Даргазының акша шаң-
налдарының дугайында чурумну;

Техниктиг уран чогаадылга угланышкы-
нын боттандырып турар Тыва Республи-
каның өөредилге албан черлеринге Тыва Рес-
публиканың Чаззааның Даргазының гранты-
зының дугайында чурумну;

Техниктиг болгаш декоративтиг уран
чогаадылга адырында Тыва Республиканың
Чаззааның Даргазының шаңналдарын болгаш

2012 чылда «Тыва Республикага күш-ажыл рыногунда дүшкүүрлүг чорукту
чавырылдылары» республиканың тускай сорулгалыг программаны бадылаарының
дугайында

2012 чылдың февраль 17 №93 Кызыл хоорай

2011 чылдың декабрь 26-да Россия Фе-
дерациязының Чаззааның «Россия Федера-
циязының субъектилеринге күш-ажыл рыно-
гунда дүшкүүрлүг чорукту чавырылдыра-
рынче угланган немелде хемчеглерни
күүседиинге Россия Федерациязының

субъектилеринин бюджеттеринге федерал-
дыг бюджеттен субсидияларны 2012 чылда
бээринин болгаш хуваарының дугайында»
№1146 доктаалыга, 2011 чылдың май 18-те
Россия Федерациязының Кадык камгалал
болгаш социал хөгжүлдө яамызының «2011
чылда күш-ажыл рыногунда дүшкүүрлүг
байдал тургустунган девискээрлерге ха-
мааржыр девискээрлерин даңзызын бады-
лаарының дугайында» №407н дужаалыга
болгаш 2011 чылдың декабрь 5-те Россия
Федерациязының Кадык камгалал болгаш
социал хөгжүлдө яамызының №23-3/10/2-
12174 чагаазыга дүүштүр Тыва Респуб-
ликаның Чаззааның доктаадыры болза:

1. 2012 чылда «Тыва Республикага күш-

бадылааны чурумнары удуртулга болдура-
рын сүмелээр.

6. Күжүн чидирген деп санаары болза:
Тыва Республиканың Чаззааның 2006 чыл-
дың август 23-те «Тыва Республиканың кү-
рүне эрге-чагырганының күүсекчи органа-
рының күрүне ачы-дузазын көргүзеринге
административтиг регламентилеринин систе-
мазын тургузарының дугайында» № 999
доктаалын;

Тыва Республиканың Чаззааның 2010
чылдың июль 31-де «Күрүне ачы-дузазын
көргүзеринге административтиг регламенти-
леринин болгаш күрүне функцияларын күү-
седиинге административтиг регламентилер-
ни ажилдап кылырының болгаш бады-
лаарының чурумунга өскерилгелерни ки-
риеринин дугайында» № 319 доктаалын;

Тыва Республиканың Чаззааның 2010
чылдың октябрь 28-те «Күрүне ачы-дузазын
көргүзеринге административтиг регламенти-
леринин болгаш күрүне функцияларын күү-
седиинге административтиг регламентилер-
ни ажилдап кылырының болгаш бады-
лаарының чурумунга өскерилгелерни ки-
риеринин дугайында» № 449 доктаалын.

7. Бо доктаалды «Тувинская правда»
болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чаззааның
оралакчызы А. ДАМБА-ХУУРАК.

грантыларын тыпсырынга тиилекчилерни
шилир талазы-биле комиссияның дугайында
чурумну;

техниктиг болгаш декоративтиг уран
чогаадылга адырында Тыва Республиканың
Чаззааның Даргазының шаңналдарын болгаш
грантыларын тыпсырынга тиилекчилерни
шилир талазы-биле комиссияның составын.

3. Техниктиг болгаш декоративтиг уран
чогаадылга адырында Тыва Республиканың
Чаззааның Даргазының шаңналдарын болгаш
грантыларын тыпсырынга акша-төлөвир-
лери-биле холбашкан чарыгдалдары Тыва
Республиканың Өөредилге болгаш-эртем
яамызының чарыгдалдар сметазында көрдүн-
гени-биле Тыва Республиканың республика
бюджетинден аңгылаар.

4. Бо доктаал 2012 чылдың январь 1-ден
күш кирер.

5. Бо доктаал күш кирген соонда
дараазында доктаалдарны күжүн чидирген
деп санаар:

Тыва Республиканың Чаззааның 2007
чылдың февраль 22-де «Салым-чаяанныг
аныктарны, школа болгаш школа назыны
четпээр назылыг уругларга техниктиг бол-
гаш декоративтиг уран чогаадылга ады-
рында Тыва Республиканың Чаззааның Дарга-
зының шаңнал акшаларын бадылаарының
дугайында» № 286 доктаалын;

Тыва Республиканың Чаззааның 2011
чылдың апрель 28-те «Тыва Республиканың
Чаззааның 2007 чылдың февраль 22-де № 286
доктаалыга өскерилгелерни кириеринин
дугайында» № 284 доктаалын.

6. Бо доктаалды «Тувинская правда»
болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чаззааның
Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

ажыл рыногунда дүшкүүрлүг чорукту
чавырылдылары» республиканың тускай
сорулгалыг программаны бадылаар.

2. 2012 чылда федералдыг бюджеттен
субсидияларның күсели-биле Тыва Рес-
публикада күш-ажыл рыногунда дүшкүүрлүг
чорукту чавырылдыларының угланган немел-
де хемчеглерни күүседиинин айтырыглары-
ның талазы-биле Россия Федерациязының
Кадык камгалал болгаш социал хөгжүлдө
яамызы-биле кады ажилдажылга талазы-
биле төлээлекчи органга Тыва Респуб-
ликаның Чонну ажилга хаара тударының
күрүне албанының агентилелин томулаар.

3. Бо доктаалдың күүселедезинге
контрольду Тыва Республиканың Чаззааның
Даргазының Канцеляриязының болгаш Чазак
Аппаратының контроль эргелелинге дагызыр.

4. Бо доктаалды «Тувинская правда»
болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чаззааның
Даргазының бирги оралакчызы С.ТЕН.

Надежда ОЧУР

ШКОЛАЖЕ АЯН-ЧОРУК

(бирги классче кирериниң айтырыглары)

Беш чыл бурунгаар улуг уруумну школаже кирип бижидер дээш ажар уjurга таваржып тургулааным "моондактар" дугайында ынчан бижээн чүүлүмнү "Шынның" доктаамал номчукчулары сактыр чадавас. Бажыңывыстың шуут чанында өөренир школа чок болганының ужуру-биле хоорайның кайы-даа кезээнде школаны шилип алыры ынчан биске дөмей турган: канчаарга-даа автобустаар, акша, үе чарыгдаар. Ынчангаш школа шилиирде, бажыңывыс чанындан эртер автобустуң эң-не чоок кылдыр доктаар черинде турар школаларны кичээнгейге алган бис.

Бистиң кичээнгейгивиске 1, 3, 5, 15 дугаар школалар бир дугаар ээлчегде ылдыртылган. Чүге дизе, автобус ол школаларның мырыңай эжиниң аксынга доктаар. Адак сөөлүндө 1, 15 дугаар школаларны шенээр деп шиттирлээн бис. Ол школаларга өөренир болза, уруу-вус школа-даа баарда, чанарда-даа улуг шимчээшкиниг орук эртпес. Уруувустуң билиглериниң деңгели-биле "лицей класстар" деп адап чаңчыкканывыс программаны бичиңи нарыыдадып каан класстар тааржыр болган. Мээң күзели — уруумну тыва класска өөредир, чүге дизе, хоорай уругларынның тыва дылга шала чегей болурун эскерип, төрөөн дылын эки билер болзун деп бодааным ол. А шак ындыг класс ол чылын 1 дугаар школада бар болган. Ынчалза-даа ол девискээрде кирип бижитпээнивис моондак болган. Ынчап кызып маңнап тургаш, ол классче шилилгени мүн-не эрте берген турган бис. Ол чылдарда чогуу өске девискээрлерден өөреникчилерни школалар ажырбас хүлээп алыр турганы ол боор ийин.

Оон бээр беш чыл эрткени ол. Бо үе дургузунда школаже уруглар кирир дугайында айтырыг-биле үскүлешпээн болгаш, шоолуг-ла херексесес турган мен. Мээң бажым аартып эгелээн айтырыг бичиңи оглумну садикке тургузары апарган. Оглувус "Путинниң уругларынның" санынче кирип турар. Өскээр чугаалаарга, ийи болгаш оон ыңайгы уругларлыг болганы дээш "ие капиталы" берип эгелээн соонда төрүттүнген. А ол "ие капиталыңа" көгүттүргеш, дыка хөй өг-бүлелер ийи, үш, дөрт... дугаар уругларны божурунче диттигип эгелээн. Ол акшаның чурттаар оран-сава айтырыын шиттирлеп алырынга дыка улуг идиг, деткимче болуру чугаажок болгай. Ынчангаш бо хүннерге чедир Тываавыста, ылаңгыя Кызыл хоорайда, "Путинниң ажы-төлү" чылдан чылче немежиле турар. Ажы-төл көвүдээр, эки болбайн аан, ынчалза-даа шак мындыг өзүлдеге социал четкилеривистиң арай-ла белен эвес болганын айтып каары артык эвес. Ол чокка-ла чедишпес турган садиктерже школа назыны четкижеге тургустунуп алыры-даа чөгенчиг апарган. Бодум хуумда ол айтырыгны ынчалдыр-ла шиттирлеп чадашканымны минийин. Чурттап турарывыс Кызыл хоорайда садиктерже оглувусту тургузуп чадап каан бис. Ааскежик болуп, Ыраккы Каа-Хемде чурттап турар акым, чаавамның ачызында оглувус Каа-Хем суурнуң чурттакчызы болу берип, ол суурда садикче барып эгелээн.

Ол айтырыг ынчан-мынчап шиттирлеттинген соонда, эрткен чылын школа кирериниң дугайында

айтырыгже катап эглип келир арга менээ тургустунган. Эрткен чылын бистен ырак эвесте чурттап турар угбам оглун школаже кириген. Ол школа кирирде, хүнзедир-бадыр кириксээн школазынга оочурлап, ында олурар ада-иелер-биле аразында оочур былаажып тутчуп, дыка хөй нервилерин, күжүн, үезин чидирген. Ынчалза-даа түңнелинде мүн-не авазының кириксээн школазынга чээн-оол өөрени берген. Ынчан мээң бажымга удатпас каш чыл болгаш эжен-эмгежок "Путин ажы-төлдери" школаларже ураалап кирер болгай бис деп бодап кире дүшкен. Ам безин мындыг турда ол чылын та чүү болур, ии-дадай!

Бо чылын мээң элээн каш эштерим уругларын школаже кирип турар. Оларга уругларын күзээни школазынче кирири мырыңай берге болу бергенин ийи кулаам-биле дыңнап эгелээн мен. База-ла кара эртенден оочурлап, оочур хунаажып алгыжып, ажылдан "оорлап дезип"... Оон кадында бо чылдан эгелеп россияжи школаларже бирги классчыларны кирип бижидериниң чуруму өскерли берген. Ол өскерлишкinnen дугайында каксы чугаалажып көрээлиңер.

Мурнунда-даа дүрүм турган, ынчалза-даа шыңгыы негелде турбаан чүүл — школаларже бир дугаар ээлчегде ол школага быжыглаттылган девискээрде кирип бижидилгелиг уругларны хүлээп алыр уjurлуг. Чижээ, Кызыл хоорайда шупту девискээрлерни тус-тус школаларда быжыглап каан. Ук быжыглаашкынны Кызыл хоорайның чагыргазының доктаалы-биле бадылаан. Школа бүрүзүнүн Интернет четкизинде сайттарынга харыылап турар девискээринде кудумчуларның, бажыңнарның даңзызын "азып" каан турар уjurлуг.

Шак бо айтырыгны сонугай бергеш, Интернет дамчыштыр ол доктаалды тыварын орадашкан мен, ынчалза-даа доктаал Интернетте мэрияның албан-езуунуң сайтызында-даа, өске-даа хоойлудүрүмнер чыып каан тускай сайттарда чок болду. А Кызыл хоорайның школаларының чамдызының сайттарында ол бүгү медээлер тодаргайы-биле айттылган, школаже бир дугаар классче хүлээп алырының негелделерин бижип каан, а чамдык школаларның сайттарында бо талазы-биле кандыг-даа медээ чок.

Ынчангаш ада-иелер бо талазы-биле тодаргай медээ алырда "бурун шагның аргалары"-биле, ол-бо албан черлеринге чедип барып, ханаларда аскан саазынар "быттал" азы кабинеттер бакылап, ажылдап олурар специалистерни "байысаар" уjurга таваржыр.

Ийет, школаларже бир дугаарында ол девискээрде кирип бижидилгелиг ажы-төлдү хүлээп алыр уjurлуг. Бо негелдениң эки талалары бар дээрзи чугаажок. Мурнунда болза, билиг бээри эки, "авторитеттиг" школаларже ук школаларның тодаргай негелделеринге дүгжүп турар ажы-төлдү хүлээп алырын кызыдар турган (шылгалдалар түңнели-биле суг хүлээп алыры чаңчылчаан тургулаан). Ынчангаш чамдык таварылгаларда ол девискээрде чурттап турар уруглар "кирип бижиттинген" школазынче кирип шыдавайн баргылаар турган. Шак мындыг байдалдар ам тургустунмас уjurлуг.

Ынчалза-даа өске талазында, бистиң Кызыл хоорай калбарып, улгадап, өзүп турар болгай. Ынчангаш чамдык девискээрлерден "кирип бижиттинген" школазынче чедип алыры өске школалардан-даа берге бооп болур. Чижээ, бистиң чурттап турар девискээривис. Үстүнде чугаалаан болгай мен, бистиң бажыңывыстан хоорайның кайы-даа школазынче чедип алыры дөмей — чүгле автобустаар. Бистиң бажыңывыс чоогундан ийи маршрут халып турар. "Кирип бижиттинген" школавыска чедир халып турар маршрутка чогуу школаның эжиниң чанынга чедирип каар-даа болза, бажыңывыстан ол автобуска олурар доктаамга чедир машина-балгат канчаар-даа аажок хөй халып турар девискээр-биле эртер апаар. Ол девискээрде машина-балгат кезектери, тудуг материалдары садып турар улуг садыглар бар. Ол садыглар чанындан машиналар үзүлбес, ол машиналарны доктаадып тургузар уjurлуг тускай шөлдер аңгылаттынып айттынмаан, ынчангаш бичиңи уруглар хамаанчок, улуг кижиге безин ол девискээр-биле эртери белен эвес. А бажыңывыстың өске талазында халып турар маршрутканың доктаамынга чедип алыры оон-даа чоок боорда, улуг шимчээшкиниг орук чок. Ынчалза-даа ол маршрут "төрөөн" школавыстың чанынче безин чоокшулаас-даа. Мынчап кээрге, бис ышкаш байдалда чурттап турар улуска ол школаларже "кирип бижидилге" арай-ла таарымча чок болуру билдингир.

Оон аңгыда бо негелдениң база бир эпчок талазы школаларның боттарының ажылынга хамаарышкан. Мурнунда шилилге-биле өөреникчилер чыып алыр аргалыг турган школалар, боттарының программаның белеткели, сайзыралының деңгели бедик уругларга таарыштыр нарынчыдып, оон ачызы-биле боттарынга чаагай ат-алдар ажылдап ап турганы чажыт эвес болгай. Ам шак

мындыг системаның аайы-биле "угжок школалар" чүгле "угжок" өөреникчилер хүлээп алыр аргазын оскунганы ол.

Школаларже кириериниң чаа негелделери езугаар, школага "кирип бижидилге" чок уругларны ийи дугаар ээлчегде кирип болур. Тодаргайлаарга, август 1-ге чедир ол девискээрде чурттап турар уругларның шуптузун хүлээп алгаш, оон соонда артып калган хостуг олуттарже (бар болза) өске уругларны кирип болур.

Шак бо "өске" уругларны хүлээп алырында база негелделер бар: бир дугаарында хостуг олуттарже чигелделег (өскүтерни азы шериг албанныгларның, эрге-хоойлу камгалаан органнарда ада-иелерниң уругларын) ажы-төлдү хүлээп алыр. Оларның соонда ук школада угбалары, акылары өөренип турар уруглар кирер эргелиг апаар. Оларның соонда — арткан күзелдиг ажы-төл.

Өскүс уругларже күрүне бир дугаарында кичээнгеийин угландырап уjurлуг дээрзинге удурланыр кижиге тывылбас-ла боор. А эрге-хоойлу камгалаан ажылдакчыларывыс саттыныкчы, хээли алыкчызы, хээли берикчизи апарбазын дээш улуг кичээнгей-биле оларны бүргөп алырының чылдагааннарын база билип ап болур-ла (бодум хуумда шак ындыг аңгылаашкынга таарзын-мазым-на хөлчок). А угбалары, акылары ол школада өөренип турар уругларга дунмаларын ола школаже кирип алыры эң-не таарымчалыг: ада-иези чай чок апарганда угбалары, акылары дунмазын чедирип, уткуп болур. А арткан ажы-төлдү канчаар шилирил? Шупту бир дөмей, деңхаян байдалда уругларның чүзүн көрүп шилирил? Ада-иезиниң балдырының чоон-чигезин көөр бе азы уругларның угаан-медерелин, узун-кысказын хемчээр ирги бе?

Оон аңгыда мурнунда школалар баазызынга школаже кирер уругларны белеткээр "мини-школаларже" доктаамал барып турган уругларны ук школаларже хүлээп алыр магадылал база турган. Бо чылдан эгелеп "мини-школа" барып турганын барымдаалавас апарган. Ажыы-биле чугаалаар болза, мини-школалар колдуу-ла төлевирилг боор болганындан, ынаар акша-көпеектиг, машина-балгаттыг (уругларны аай-дедир сөөртүр аргалыг) ада-иелерниң ажы-төлү чоруур турган болгай. Ынчангаш ындыг "балдырлыг" ажы-төл бир дугаарында школаларже кире халчы бээр турган. Ам ол аңгылаашкын база чок. Өске талазында, уругларны школага белеткээр күзелди ада-

иелерге оттурар уjurлуг барымдаа ышкындырган кадында школаларга акша дап ап болур турган бир шоолуг орулга чок апаары дингир.

Бир эки чүүл — школалар уругларны хүлээп алырда каа-даа шылгалда, беседа, хы турбас уjurлуг.

Хөөкүй ада-иелер канда бир чылдагаан уjun ажы-кириксээн күзели бүтпейн болза, дедир-ле "төрөөн" лазынче эглип келир ук таваржыр. А ол үеге чедир школага олуттар артып барып турар.

Чогуу черле ажы-төл шу школаларже өөренип кире чугаажок. Чүгле харын ада-та чеже нерв клеткалары узуткаттынар ыйнаан...

А школаже кире бер уругларның даңзызын школаның сайтызынга "азып" каар уjur. Шак мындыг арга-биле школалар уруглар хүлээп алыр ажы-төлдү билдингир кылыр план болурун билдире. Ынчалза-даа бо ажылдың чеге чөгү бээри кандыг-ла болурун билдире. Эрткен чылын школа доо дунмам дужаап кирип турду кументилерин дужаап каан ийи дилге черлериниң сайтылар доктаамал "аалчылары" апарган турган бис. Ынчан эскерген лүм, өөредилге черлериниң кезини абитуриенттериниң кирибээниң дугайында мектептерни дыка озалдадып, орай сайтка чарлаар. Улуг өөредилге черлери ол хире чугула ажы-төлдү чавыс деңгелге чорутурда, хөөкүй школалар-даа боор. База-ла түңнелдер билим алыры-биле коридорда саазынар мурнунга баскылап чугаажок.

Черле ниитизи-биле Интернетте дамчыштыр ажылдап апарган организация черлеринге ам шапкынчыдары күзөнчиг. Кирип бээр уужуу каапкаш ман чоруй баар харыы чок болурун билдире. Үе-шак, акша-көпеек, ол-бо таларның нервилерин камнаары эң-не эки аргазы ол деп сана мен.

Москвада школаларже уругларны кирип бижидер ажы-төлдү Интернет дамчыштыр чоруу эгелээн. Биске ол чаартылга бичиңи чедип келири чугаажок.

Адак сөөлүнде бир-ле сажымны аартып чоруур чүүл чугаалаксаар-дыр мен. Хамааты болуп чоруур күрүневис девискээринге бистиң хостуг эргелиг калбарып олурары өөрчүг: мурнунда дег ажылдаар чуринге доктаамал кирип бижидер турарын шыңгыы негес апарган кадык камгалалынга хамаарышкан чаа хоойлужудулга езугаар уjur чурт иштинге кая-даа эмнедир кайы эмнелгени, кайы эмнелгени шилип алырын кижиге боду билдири апаар... А уругларывыска эртер билиг бээр, келир үеге бижидер белеткелди бээр канчаар-даа аажок чугула чер — школада шилип ап шыдавас апарганын хараданчыг-дыр. Шак бо байдалдан уштунары-биле школалар бүрүзүнүн ажы-төлге билиг бээр деңгели бир дөмей, билгелер болур кылдыр ажылдыг органдар заастаары чугула. "Эки" школа "Шоолуг эвес" школалар турбаар ада-иелерге кайы-даа школалар уругларын кирип кааш, оларны билиглер дээш дүвүревес апаар үе чедип келиринге идегел каалынар.

СЕЗЕН ХАРНЫҢ БЕДИИНДЕН ХАРАП ОРА...

Тыва чон улуг назылыг кижилерин хүндүлөп, оон амыдыралчы болгаш ажил-ишчи арга-дуржулгазын онзалап демдеглексээнде допчузубиле "Көрбээн чүвези чок, көдүрбээн хөңзө чок" дижири болгай. Ындыг хоочуннар—Ондарларның өг-бүлөзи-биле ужуражып, чугаалажыр аргалыг болдум. Тываның төөгүзүн оларның намдарындан тодаргай эдерти көрүп, өөренип болур. Өг-бүлениң эр ээзи бо хүннерде 80 харлап турар.

— Миннип келген үеңерни, эки сактып алганыңарның эгезин чугаалап көрүңерем, оор-оол Кыртышпанович.

— Мен 1932 чылда төрүттүнген. Мээң дайын мурнунун чылдарын эки сактыр-дыр мен. Мээң эдерим — Сүт-Хөл, Алдан-Маа-Манчүрек девискээринге шаг-данан бээр чурттап чораан, чон улус. Эвээш-биче-даа бол, чон тарып, ажаап ап турар. Алаш хемниң Ортаа-Буга, чүрөк үстүңгө арбай тараап турганын билир мен.

Миннип кээримге-ле, кырган нем чанында кижилер болдум, дээрге үш харлыымда-ла чок апарган. Кырган-ачам оор-оол Ондар, оон шолазын дээр, 93 харга чедир чурт-Ол — авамның ачазы-дыр. Чон ачазы Дөпөн-оол Ондар кырган-ачамны көрбээн мен, апарган дээр чораан. Кыр-ам Ак-Кадай дээр шолалыг. Мал-маган эди-биле, сүттен, быштак, хойтпак, өрөм, кылып ап амыдырал чо-Чогум аймаавыс узун назы-рус чораан деп билип чоруур. Ынчалза-даа шаанда улуг ут-сывын адавас турган. Кырган-авамның адын билбес чордум. Чоокта чаа оор-оол Көк-Хунаевич Оор-он бижип каан номундан алган мен — Соктааш кадай. Школаже өөренип кирген эки сактып көрүңерем.

Школаже киргеним орай, он ка бергеш, өөрөнгөн мен, иже мээң мурнумда акым ил кирген, Хорум-Дагга классты ол доозуптарга, оон школаже кириген. Алдан-орга өглерге туруп алгаш, ил турдум. Чогум 48 кг, 30 кг ээти школага ада-келп дужаап каар турган, школага чемненир бис. Башкы мени чараштыр боорумга, аажок мак-дыка амырап, улам хей-чоруп турарымны утпаан класс апарганымда интер-рустунган. Ынчан Тыва каттышкан соонда аш-элбээн, ак чигирни койу-дайлап чоруп турар бис. 5 класстан эгелээш ага база-ла интернатка им. Ол школы доостум.

Опааш Кужуевна (өөнүн а силер каяа өөренип силер, кажандан бээр апарган силер? Мен Суг-Аксынга 7 класс, Чаданага 8 классче киргеш, он айда бүдүн дидир чана берген бис. Бора-а келгеш, башкылай берген Сүт-Хөл өөреникчилери школага бот-боттарыыс аныжар бис, чоок чугаа-турган дээрден башка.

Таныксааны ындыг бол-раа, Соскур-оол Кыр-ович? Оок, чаныксаан-даа эвес, улус 7 класс соонда ар арга тыпты бергенин аалкан, ынчангаш Опааш ага эге класс башкылап ол-дур ийин. Мени база нар, чанаалыңар деп тур-

дулар, мен ынаваан мен, школы доозар деп шийтпирлеп алган мен.

— Силерни база Бора-Тайгага башкылап эгелээн диди чоп, Соскур-оол Кыртышпанович?

— Ийе, он класс дооскаш, Бора-Тайга школынга 5 класстан өрү класстарга очулдурукчулап ажилдап эгеледим. Болар эге класс башкылап турган. Тыва дыл, чогаал кичээлинден өске кичээл-дерни орус башкылар башкылап турган.

— Солунун. Кым деп башкылар турганын сактып көрүңерем. Канчаар очулдурукчулап турдуңар?

— Губанова деп башкы турган. Башкының тайылбырын шуптузун очулдуруп турдум. Орустаарым багай-даа болза, очулдуруптар чордум. Санга кончуг шыырак турган мен. А өөреникчилериниң харызын шын, меге, азы будалып тур дээн хевирлиг кылдыр харыылаан аайы-биле очулдуруп бээр турдум. Разеренова Клавдия Николаевна деп башкы Бора-Тайга чурттуг ашакка барды, бир оолдуг болганнар. Чоокка чедир чорду. Черле ынчаш ол үеде башкылап келген аныяк орус башкылар ажилын кагбас, каш-даа чыл

уруувус база ол үеде төрүттүнген. Каникулдарда чедип кээр турган кижилер — деп, Опааш Кужуевна немеп кагды.

— Республикадан дашкаар өөренир студентилерге ынчан дуза-деткимче эки турган, идик-хепти-даа, продукт аймаан-даа бергеш чорудар турган. 27 рубль стипендиялыг бис. 25 кижилер бөлүүвүске турган, 25 кижилер доостувус. Ынчан өөрөдилге дээш аныяктар дыка кызымак турган, ара кааптар деп бодал башка кажан-даа кирбес — деп, Соскур-оол Кыртышпанович тайылбыр-лады.

— Сөөлгү чылдарда партия-совет ажылының талазы-биле депшип чоруй барган ийик силер бе, Соскур-оол Кыртышпанович?

— 1970 чылда Чөөн-Хемчик кожунунуң Улусчу контроль коми-тединиң даргазынга томуйлаттым. 13 чыл дургузунда аңаа ажил-

— Чаа тургустунган кожуун чагыргазының даргазының оралакчызы албан-дужаалга база ажилдаан силер бе?

— Иван Максимович Сувандии, Чимит-Доржу Байырович Ондар, Григорий Чоодуевич Ширшин-даа мээң-биле сүмележиپ турдулар, черле кымны салза экил деп. Мен чаш уруглуг бис деп чылдаганнап турдум. Уруум чаа божаан турган. Чаа районну, чүзү-даа чок районну бут кырынга тургузары кайы хире деп бодаар силер, дыка берге. Томуйлап каарга, ам канчаар, күүседир апаар. Хамык албан организацияларын тургузуп, чет-челеп, тудуг-суур кылып, хөлчөк улуг ажилды ынчан эгеледизис. Сүт-Хөлдүн эмнелге тудуун тут-турар дээш улуг күштү үндүрдү-вүс. Шериг-оол Дизижилович Ооржактың бүзүрөттирген кижизи тургаш, Мөңгүн-Тайга, Мөген-Бүрен чедип чорааш, ында туттунуп турар эмнелге тудуунга чедип, арга-дуржулгазын көрүп ап-даа турдум. Чурттаар оран-сава тудуу, кадрлар айтырыы дизе-ле, найысылал Кызылче аът мыяа кевирбес кирер турдум. Ш.Д. Ооржак сөөлүңде биске квартираны-даа берди, өөрүп чор бис.

— Хүндүлүг дыштанылгада оор-даа болзуңарза, амыдырал-дың чедер-четпестерин эскерип-ле оор боор силер аа?

— Шолбан Валерьевич Кара-оол көдээниң ишчилери, мал-чыннар, ивижилер-биле доктаамал ужуражып, оларны деткип чоруу-рун дыка чүлдүгүзүңер-дир мен. Өгбелеривистиң шаг-шаандан кылып чораан ажил-ижи — мал, чер ажилын салбас болза эки.

канчап тыптып келгенил, Соскур-оол Кыртышпанович?

— Пенсияже үңгеш, анаа оруп чаңчыкпаан кижилер школага шы-дыраа бөлгүмү ажыдып алгаш, ажилдап турдум. Өөреникчилерим Кызыл хоорайга бирги черже үнүп турду. Сибирге чемпионнаар сорулгалыг чоруп турдувус. Өөреникчилериниң шыдыраага со-нуургалын бедидери-биле "Шы-дыраа ойнаарының эге базым-нары" деп номну бижээш, чырыкче үндүрдүм, школага өөрөдириниң программанын база тургустум. Орус дылдыг өөреникчилерге дээш "Учебник по правилам шахматной игры" деп ийи дугаар номну парлаттым. Бир өөреникчим Москвада шыдыраа талазы-биле дээди өөрөдилге черинде өөренип турары менээ дыка өөрүңчү.

— Опааш Кужуевна, өг-бүлөңер хостуг үезин канчаар эрттирип турарыл?

— 20 харлыындан 60 хар ашкыже Ондар аңнап, балыктап келген кижилер. Улгады бергеш, бут баксыраарга, оозун соксаткан. Ы-жыргана кактап турда магалыг кижилер, он шоодай ажык кактап эккээр. Ам бо хүнде кадыкчыс быжыглап курорттаар, мындыг-ла-дыр бис.

— 80 харның бединче үнүп келген чүнү планнап ор силер, Соскур-оол Кыртышпанович?

— 80 харның бединден харлап ора, амыдырал-чуртталгамны эргий бодал келгеш, оон дуга-йында ам бир ном бижизе деп бодал бажымда кирип тур. Күүсеттине-ле бээр боор.

Түңнел сөс. Ондарларның өг-бүлөзи эптиг-найыралдыг, аас-кежиктиг, чоннуг. Аныяндан бо өг-бүлениң арыг-силиин, Опааш Кужуевнаның аш-чем кылыры-ның амдангынын улус-чону мага-даар. С.К. Ондарның ийи эртем чедип, депшип ажилдап чораа-нының чажыды — кадайының сагыш човангырында, деткимче-зинде деп дидими-биле чугаалап болур.

Амыдыралдың утказы — ажы-төлдү чырык черге бодарадып, эртем-билигге олар чедирип каан. Улуг уруу Надежда Соскур-оол-овна — медицина эртемнериниң кандидады, кардиолог, Тываның Улустун эмчизи. Оон ийи кызы дээ-ди эртемниг, кайызы-даа Мос-кваның Плеханов аттыг акаде-миязын дооскан. Бичиизи Томск хоорайга юристин ийиги дээди эртемни база чедип алган. Он-дарларның оглу Олег Соскур-оолович көдээ ажил-агыт талазы-биле дээди эртемниг чораан. Доозуп турар үеде көдээ ажил-агыт сандараан турганындан үндүрүг полициязынга хөй чыл-дарда ажилдап, майор эрге-дужаалга чедир ажилдаан. Керни Долаана Ондар судьяның дуза-лакчызы болуп ажилдап чоруур. Оларның оглу — ТывКУ-нун студентизи, уруу — школачы.

Күш-ажылдың хоочуннары Ондарлар хөй шаңнал-макталдарга төлөптиг болган. Опааш Кужуевна 46 чыл башкылаан. Ол — Күш-ажылдың Кызыл Тук ордениниң, юбилейлиг медальдын эдилекчизи, РСФСР-ниң улус өөрөдилгезиниң тергигини. Соскур-оол Кыртыш-панович — "Күш-ажылга шылга-рал" медальдын, СССР-ниң Улусчу контроль комитетиниң хүндүлел бижигиниң болгаш хөрөк демдээниң эдилекчизи.

Буяныг хоочуннарның амыды-рал-чуртталгазы — аныяк-өскөнгө езулуг үлөгер-чижек.

Светлана ДАЧЫН-ХӨӨ.

Чуруктары өг-бүлениң ар-хивинден алган.

Өг-бүлө уйнуктары-биле.

ажылдаар турган. Мен институт дооскаш кээримге, биология-химия башкылап турган орус башкыыс: "Ам мээң херээм чок, дээди эртемниг башкы бо бар-дыр" — дээш, менээ хүлээдип берипкеш, чорупкан чүве.

— Красноярскиниң башкы институтун (учительский) доос-каш, улаштыр педагогика ин-ститутунче чүге өөренип кирге-ниңер ол, ынчан өг-бүлелиг апар-ган силер ыйнаан?

— Дооспаан дээди эртемниг (учительский институт) кижилер дээди эртем чедип аар бодааным ол, акша-шалыңы-даа эки болгай дээш педагогика институтунче улаштыр-ла кирген кижилер мен.

— Мен ада-ием чанынга артым,

дадым. Ам бодап оорарымга, дыка-ла улуг ажил-херектерни кылып турган-дыр бис ийин.

— Соскур-оол Кыртышпан-ович, ол шагда кижилер дыка биче сеткилдиг, алысак-чиксек эвес турган, карак ажыттаар деп чүве турбаан деп бодаар мен...

— Ажилдың шынары дээш хемчег алыры хөй турган. Хлеб быжырып турарының шынары доктаамал кичээңгейге турган. Бир катап "Тыва" совхозка мал хүлээп ап турган кижилер дужааган малдың дензизин кудуладыр хүлээп ап турганын илереткеш, ол кижиниң хемчээң алган бис. Ол дээрге ажилчын кижилер, оон даргазының хемчээң алыр турган. Силер дидиртп турганын-даа бар.

Харалаан, бо шагда аныяктар шупту хоорайга чурттаксаар, мал-маган-биле халбактанчыр кижилер ховартаан боор-дур.

Аныяктар кижизидилгези-ле четпейн турар-дыр ийин: ара-галаар, наркотиктер ажыглаар-дыр. Ажил чок эр кижилер ка-дайларынга азырадып оор апар-ганы чаржынчыг.

Мен шыдыраага ынак кижилер мен. Бо хоорайда шыдыраа клуу чок, дыка багай-дыр. Шыдыраа феде-рациязының даргазы Кызыл хоорайның мэри В.Т. Ховалыг ол талазы-биле бир хемчегни черле алыр боор деп идегеп турар бис.

— Шыдыраага ынактарга ном база бижип үндүргөн болгай силер, ол дугайында бодал

Хүннүң медээзи

КВН-чилер деткээн

Тыва Республиканың Чазааның шийтпирин КВН хой-ниитизи сеткил ханыышкын-биле деткээн.

Тывага КВН шимчээшкенин хоочуну, Культураның болгаш дыштанылганың национал паратының директору Сергей Лаптев КВН-чилерин бодалын мынчаар илереткен:

— КВН шимчээшкенин болгаш бистиң хой-ниити организация-высты деткип тура, Чазак аныктар политиказының талазы-биле улуг ажил-херектерни кылып турар. Чазак Даргазының грантызын тургусканы көдээ черге бо ажил-

ды экижидеринге чиик болур, чүге дээрге деткимче көстүп келген. Көдээниң аныктарын мынаар хаара тудар аргалар тургустунган, ол шимчээшкенин бүгү республиканы хөмө ап болур. Амдызында мурнуу болгаш барыын кожууннарда бистиң шимчээшкенивис элээн калбарган, Тожуга база четтивис. Ырак кожууннарда ажилдаары нарын, чүге дээрге чедери берге, ынчалза-даа Интернет четкизин дамчыштыр

ажылдап болур.

Майда оюннар сезону доосту бээр, а чайын КВН командаларының республика чыыжын эрттирерин планнап турар бис, ону Тожуга эрттирер сорулга бар.

КВН-ни Тывада тургустунган деп болур. Бистиң командавыс Чазак Даргазының кубогун Сибирьде тергип деп санаткан Красноярскижилерге алзып-даа алза, арга-дуржулганы элээн мөөңнөп алган. Тываның КВН-чилериниң чедишкени — мурнуушта...

Бистиң корр.

Тыва Республиканың Арга-арыг ажил-агыйының талазы-биле күрүне комитети

1. Арга-арыгның аш-чем курлавырларын болгаш эм үнүштерни белеткээринге (пөш тооруун чыырынга) ниити шөлү 24242,0 га арга-арыг участогун 10 чыл хуусаада арга-арыг регламентизиниң доктаадып тургусканы «Тес-Хем лесничествозу» күрүнениң казна албан черлериниң арга-арыгны ажылгаарының параметрлеринге дүүштүр 2012 ч. 07.10-да №1-ар/2012 эрттирерин дыңнадып тур.

1. Садыглаашкынның хевир: аас-биле садыглаашкын хевирлиг аукцион.

2. Аукционнуң организациячызы: Тыва Республиканың Арга-арыг ажил-агыйының талазы-биле

күрүне комитети

Адреси: 667011, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу, 1 «б», каб.131-арга-арыг ажил-агыйының болгаш арга-арыгны катап тургузарының килдизи.

Телефон: 8 (394-22) 6-19-18, факс: 6-11-94, E-mail: gkl17@nxt.ru

3. Аукционнуң салыы: арга-арыгның аш-чем курлавырларын болгаш эм үнүштерни чыырының (пөш тооруун белеткээриниң) талазы-биле арга-арыг участогун арендааарының керээзин чарар эргени дараазында аукцион единицалары-биле садар:

Д/ч №	Арга-арыг участогунун кадастр дугаары, арга-арыг реестринде күрүне учедунун дугаары	Турар чери		Кварталдың тус-кайлаан шөлдүн №	Шөлү (га) чылда кмб.	Ажылгалдың чөпшээрэн хевир	Аукционга кирген чүүлүн эге өртээ (чылда аренда төлөвиринин эге хемчээли) рубль-биле	Долааның түнү (рубль-биле)
		Лесничество	Лесничествонун участогу					
1.	155-2012-04	Тес-Хем	Шуурмак	120 (1-39), 162 (1-22), 163 (1-33), 164 (1-32), 165 (1-27), 192 (1-28), 193 (1-32), 194 (1-26), 195 (1-25), 196 (1-22), 197 (1-24), 222 (1-19), 223 (1-38), 224 (1-20), 225 (1-24).	11342,0	Арга-арыгның аш-чем курлавырларын болгаш эм үнүштерни чыыры (пөш тооруун белеткээри 10 чыл	1879485,50	187948,55
2.	156-2012-04	Тес-Хем	Шуурмак	171 (1-19), 172 (1-18), 173 (1-28), 174 (1-31), 175 (1-21), 200 (1-26), 201 (1-25), 202 (1-19), 203 (1-25), 204 (1-19), 230 (1-17).	12900,0	Арга-арыгның аш-чем курлавырларын болгаш эм үнүштерни чыыры (пөш тооруун белеткээри 10 чыл	2028386,16	202838,62

Арга-арыг участогунун кызыгаары тодараттын-маан, ажылгалга кызыгаарлаашкыннар тургустунмаан.

4. Аукционга киржириниң чагыын кирир чер, чагылар киририн эгелээр болгаш доозар ай-хүнү.

Аукционга киржириниң чагыларын 667011, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу, 1 «б», каб.131-арга-арыг ажил-агыйының болгаш арга-арыгны катап тургузарының килдизи деп адреске 2012 чылдың июнь 4-тен 2012 чылдың июнь 29-ка чедир хүлээп алыр. Долааны төлээни бадыткап турар документини (төлөвир поручениезин) бодунга ап алыр.

5. Аукционну эрттирер чери болгаш ай-хүнү: Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу, 1 «б», кабинет 131-арга-арыг ажил-агыйының болгаш арга-арыгны катап тургузарының килдизинге 2012 чылдың июнь 10-да 14.00 шакта (тус черниң шагы) болур.

6. Албан-езуунун сайтызы: аукцион дугайында документилерни Интернет четкизинде «www.gov.tuva.ru» деп сайтыда кириген.

7. Аукционнуң баымы — аукционга саткан

чүүлүн эге өртээниң 5 хуузу.

8. Аренда керээзин чарарының хуусааы: арга-арыг участогун арендааарының керээзин аукцион протоколунга ат салган хүнден он хонуктуң дургунда чарган турар ужурлуг.

9. Долаа дугайында медээлер болгаш ону төлээриниң чуруму: аукционга киржири-биле 2012 чылдың июнь 29-ка чедир аукцион единицаның эге өртээниң 10 хуузу хемчээлдиг долаа акшаны аукцион организациячызының дараазында агар санынче төлөвир поручениезин езугаар шилчидери-биле боттандыраар: Получатель: УФК по Республике Тыва (Госкомлес РТ) л/с 05122009940)

ИНН 1701046164; КПП 170101001 р/сч.40302810800002000002 ГРКЦ НБ Рес.Тыва Банка России г.Кызыла БИК 049304001. «Төлөвирниң ады» деп черге «№11-ар/12 аукционга киржилге дээш долаа төлөвири» деп айтыр.

10. Аукционга киржириниң дугайында долу медээлерни аукционнуң организациячызындан 8 (394 22) 6-19-18 деп телефондан билип ап болур силер, харылзажыр кижилер—Татьяна Михайловна Ананьина.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Юстиция херектериниң талазы-биле яамызы. Кол редактор С.С.МОНГУШ.

РЕДАКЦИЈАНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: кол редактор—2-01-35, редакторун оралакчызы — 2-19-87, тел: факс (394-22) 2-17-94, бухгалтерия — 2-17-91. e-mail: shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru; КИЛДИСТЕР: ниитилел-политиктиг килдиз—2-18-10, культура, өөредилге — 2-03-88, чагаа — 2-17-09, көдээ ажил-агый — 2-17-09, очулга — 2-03-87, үлөтпүр — 2-40-77. Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар. Неделяда үш катап үнөр. Хемчээли парлаан 2 ама. Тираж 8430. Чагы 43. Номерни парлагже дужаганы: график езугаар — 21.00, херек кырында — 18.00.

Индекс 667000. Кызыл хоорай, Красноармейская, 100.

2012-2013 чылдарда Тыва Республикага болгаш Тыва Республиканың муниципалдыг районнары чурттакчы чонну садыг объектилериниң эң эвээш шөлдериниң хандыраарының нормативтериниң дугайында

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЭКОНОМИКА ЯАМЫЗЫНЫҢ ДУЖААЛЫ

2011 чылдың декабрь 20 №160 Кызыл хоорай

2009 чылдың декабрь 28-те «Россия Федерациязын ажил-чорудулгазын күрүнен башкаарының үндэзин дугайында» №381-ФХ Федералдыг хоойлунун 6 бөлүкчүлдеринге, 2011 чылдың май 12-де Тыва Республиканың Республикага садыг ажил-чорудулгазын башкаарының дугайында» №754 доктаалын чылдың январь 19-та Тыва Республиканың Чазааның доктаа бадылааны Тыва Республиканың Экономика яамызының дугайында дүрүмнүн бадылаарының дугайында» №754 доктаалын чылдың январь 19-та Тыва Республиканың Чазааның доктаа бадылааны Тыва Республиканың Экономика яамызының дугайында дүрүмгө дүүштүр дужаарым болза:

1. 2012-2013 чылдарда Тыва Республикага болгаш Республиканың муниципалдыг районнарыга чурттакчы чонну объектилериниң эң эвээш шөлдериниң хандыраарының нормативтерин бадылаар.

2. Бо дужаалды массалыг информация чепсектеринге болгаш яамының албан-езуунун сайтызынга кирир.

Сайт Л.В. ТРУСОВА.

Тыва Республиканың Экономика яамызын чылдың декабрь 20-де №160 дужаа бадылаттырган

1 муң чурттакчыга дөрбөлч

Россия Федерациязының субъектизинин, муниципалдыг районнуң, хоорай округунуң ады	Чурттакчы чонну садыг объектилериниң эң эвээш шөлдериниң хандыраарының каттышкан нормативтери	Шунту	аш-чем бараан нарын садар талазы-биле	үлө раа сады-зы
Тыва Республика	288,6	88,1		
Бай-Тайга кожуун	141,6	43,2		
Барыын-Хемчик кожуун	151,5	46,2		
Чөөн-Хемчик кожуун	215,1	65,6		
Каа-Хем кожуун	172,8	52,7		
Кызыл кожуун	123,9	37,8		
Мөңгүн-Тайга кожуун	160,9	49,1		
Өвүр кожуун	249	76		
Бии-Хем кожуун	248,4	75,8		
Сүт-Хөл кожуун	146,3	44,6		
Таңды кожуун	217,7	66,4		
Тере-Хөл кожуун	208,4	63,6		
Тес-Хем кожуун	121,3	37		
Тожу кожуун	200,5	61,2		
Улуг-Хем кожуун	148,9	45,4		
Чаа-Хөл кожуун	193,3	59		
Чеди-Хөл кожуун	139	42,4		
Эрзин кожуун	259,9	79,3		
Кызыл хоорай	426,6	130,2		
Ак-Довурак хоорай	162,6	49,6		

КУШ ЧОК ДЕП САНААР

1996 чылдың июнь 14-те Өвүр кожуунунун Солчур ошколазын доосканының дугайында Аяна Николаевна ТЮЛЮ адынга тывыскан А № 0115351 аттестаттың читкенин барымда ону күш чок деп санаар.

Расч. счет № 40603810400000000263
Корр.сч.т. № 30101810500000000735
БИК 049304735 ИНН 1701008465 КПП 170101001
ОАО АБ «Народный Банк Республики Тыва» г. Кызыл.
Харылзаа, информация технологиялары болгаш массалыг коммуникадырынга хайгаарал талазы-биле федералдыг албаннун Тыва Республикага садыг ажил-чорудулгазын башкаарының дугайында» №754 доктаалын чылдың январь 19-та Тыва Республиканың Чазааның доктаа бадылааны Тыва Республиканың Экономика яамызының дугайында дүрүмнүн бадылаарының дугайында» №754 доктаалын чылдың январь 19-та Тыва Республиканың Чазааның доктаа бадылааны Тыва Республиканың Экономика яамызының дугайында дүрүмгө дүүштүр дужаарым болза: